

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Факультет історії та філософії

Кафедра нової та новітньої історії

Дипломна робота

магістра

на тему: «Близькосхідна політика США та НАТО на початку

XXI століття»

«Middle East policy of USA and NATO at the beginning of the XXIst century»

Виконала: студентка денної форми навчання
спеціальності 032 Історія та археологія

Тирищук Анастасія Борисівна

Керівник к.і.н., проф. Барвінська П.І. _____

Рецензент к.і.н., доц. Петровський Е.П. _____

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ ___ від _____ 2018 р.

Захищено на засіданні ЕК № 3

протокол № ___ від _____ 2018 р.

Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Завідувач кафедри

Голова ЕК

(підпис)

Дьомін О.Б.
(прізвище, ініціали)

(підпис)

Сминтина О. В.
(прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень	3
Вступ.....	4
1.Історіографія та джерельна база проблеми	8
1.1.Огляд джерел.....	8
1.2.Стан наукової розробки теми	17
2.Близький Схід на початку ХХІ століття в контексті інтересів США та НАТО.....	19
2.1. Близькосхідна конфліктогенна зона у баченні США та НАТО	22
2.2.Торгово-економічні інтереси США на Близькому Сході – Ірак, Афганістан	35
3.Роль та форми співпраці США та НАТО у миротворенні та боротьбі із тероризмом на теренах Близького Сходу	46
3.1.Іраксько-Кувейтська криза.....	46
3.2. США та місія НАТО і МССБ у Афганістані.....	53
3.3.Арабська весна	57
4.Відносини США із близькосхідними країнами-партнерами НАТО	66
4.1.Відносини з Ізраїлем.....	66
4.2.Туреччина як член НАТО та відносини із США	69
Висновки	79
Список джерел та літератури.....	84

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

МССБ (ISAF) – Міжнародні Сили Сприяння Безпеці

НАТО (NATO)– Організація Північноатлантичного Договору, North Atlantic Treaty Organization

ООН (UN) – Організація Об'єднаних Націй

США (USA) – Сполучені Штати Америки

ВСТУП

Тема зовнішньої політики США та діяльності НАТО в XXI столітті є дуже важливою для вивчення новітньої історії та для науки в цілому. Сполучені Штати Америки є на сьогодні однією з найбільш активних та могутніх держав, супердержавою, яка веде зовнішню політику у багатьох напрямках та приймає участь майже у всіх світових політичних процесах, при цьому всьому приймаючи участь також і у військових операціях. США тісно співпрацюють із такою глобальною організацією, як НАТО. З кожним роком можна відстежити нові дії США та НАТО у світі, їх взаємоузгоджені дії або розбіжності у інтересах, тож ця тема є актуальною та не може перестати бути такою, допоки існує така держава, як США, та доки ця держава активно формує економіко-політичну ситуацію у всьому світі, співпрацюючи із НАТО. Північноатлантичний альянс є на сьогодні однією з найбільш активних міжнародних організацій, яка займається урегулюванням різного виду регіональних та світових конфліктів. НАТО створене з метою забезпечення миру та безпеки у Європі та інших країнах-учасницях цієї організації. Світ наразі є конфліктним, і така співпраця, як у США із НАТО, є однією із найважливіших тем для розуміння глобальних та регіональних процесів. XXI століття для країн Близького Сходу ознаменувалося великою кількістю воєн і конфліктів, і через ці події Близький Схід є найгарячішою точкою планети. США та НАТО проводять там вкрай активну політику, що розглядається у даній магістерській роботі. Такий напрямок американської політики, як близькосхідний, представляє собою великий об'єм інформації, яку необхідно вивчити, та на основі вивченого зробити висновки щодо причин формування саме такого стилю ведення зовнішньополітичних процесів, як у Сполучених Штатів та їхньої взаємодії із НАТО у зазначеному регіоні.

Література по даній темі відзначається неоднозначністю оцінок щодо дослідження конфліктів близькосхідного регіону та їх вирішення, тож є

важливим відтворити різні точки зору та на основі їх аналізу сформувавши цілісне дослідження. У цьому і складається **наукова актуальність** даної теми. **Суспільна актуальність** дослідження полягає в тому, що для того, щоб мати змогу правильно розуміти та аналізувати світові події, потрібно вивчати політику тих держав, які приймають безпосередню участь у формуванні майбутнього міжнародних відносин та світу в цілому. Вивчення цієї теми дає розуміння політичної ситуації на міжнародній арені та допомагає дослідити розвиток американо-близькосхідних відносин, які постійно змінюються, тобто не є стабільними навіть сьогодні.

Відповідно до актуальності, **метою** роботи є неупереджений аналіз загальних тенденцій зовнішньої політики США та їх співпраці із НАТО на Близькому Сході. Для досягнення мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- аналіз джерельної бази та наявного масиву літератури по обраній темі;
- ознайомлення з участю США у вирішенні світових та локальних конфліктів;
- виокремлення компонентів близькосхідного напрямку зовнішньої політики США та діяльності НАТО в XXI столітті;
- відтворення бачення конфліктогенної зони Сполученими Штатами Америки та НАТО;
- характеристика ролі США та НАТО у миротворенні та боротьбі із тероризмом;
- аналіз форм співпраці НАТО та США на міжнародній арені;
- представлення відносин США та НАТО з країнами-членами НАТО на території Близького Сходу.

Об'єктом цього дослідження стала зовнішня політика США в XXI столітті та дії НАТО у вищезазначений період. **Предметом** роботи виступає близькосхідний напрямок зовнішньої політики США у рамках діяльності та співпраці з НАТО, що передбачає роль США у формуванні економіки країн

даного регіону та вплив Сполучених Штатів та Північноатлантичного альянсу на внутрішні процеси у цих державах.

У якості **хронологічних меж** взято проміжок часу від теракту 11 вересня 2001, коли змінюється якість зовнішньої політики США, і до 2016 року. Нижня хронологічна межа обумовлена обранням в якості президента Сполучених Штатів Америки Дональда Трампа, і тим самим зміненням пріоритетів та інструментів зовнішньої політики. В роботі зустрічаються окремі відсилки до історії другої половини ХХ століття з метою більшого розкриття найважливіших аспектів діяльності Сполучених Штатів в контексті роботи НАТО, оскільки ретроспективний аналіз сприяє кращому розумінню теперішньої ситуації.

В **територіальному плані** дане дослідження є досить широким, і під регіоном дослідження розуміються країни Близького Сходу, у житті яких США та НАТО відіграють одну з найголовніших ролей, вміло використовуючи різноманітні види впливу на уряди цих держав або проводячи військові та невійськові операції безпосередньо у самих країнах. В роботі використано більш широке трактування Близького Сходу, ніж це було прийнято у радянській історіографії з приводу того, що дослідження базується на аналізі по більшій мірі західних джерел та літератури, в яких зазвичай використано поняття «Middle East» або Ширшого Близького Сходу, що включає до себе також Афганістан та Іран. У сучасній українській історіографії цим поняттям також послуговується значна кількість науковців. Також у територіальні рамки роботи входять Вашингтон, як місце розташування адміністрації Президента США та штаб-квартира НАТО (м. Брюссель, Бельгія).

Методологічну основу даної магістерської роботи складають загальнонаукові та спеціальні методи, такі як: аналіз, синтез, опис, узагальнення, історичний, історико-генетичний, історико-проблемний та історико-типологічний методи. Для того, щоб виявити компоненти

зовнішньої політики США та НАТО та вказати на деякі розбіжності, було застосовано методи порівняння та аналогії. Також при написанні роботи було використано соціально-психологічний підхід з метою виявлення зв'язку авторських поглядів із соціальними та політичними реаліями на даному етапі. Такий підхід допомагає зрозуміти вплив ідеології різних країн на таке висвітлення подій, яке можна зустріти у новинах, що і було представлено у джерельній базі. Для систематизації аналізу наявного масиву джерельної бази та літератури використано національно-проблемний поділ.

Структура роботи: магістерська робота складається із чотирьох розділів, вступу та висновків. У **першому розділі** подається аналіз джерельної бази та літературі з поділом на вітчизняну та зарубіжну історіографію. **Другий розділ** вивчає Близький Схід на початку XXI століття в контексті інтересів США та НАТО, що включає до себе відтворення конфліктогенної зони у баченні США та НАТО та торгово-економічні інтереси США у даному регіоні. **Третій розділ** розглядає роль США та НАТО у миротворенні та боротьбі із тероризмом на прикладі Іраксько-Кувейтської кризи, місії НАТО і США в Афганістані та подій «арабської весни». **Четвертий розділ** включає до себе аналіз відношень США з країнами-партнерами НАТО – Ізраїлем та Туреччиною.

В роботі використано 85 одиниць джерел та літератури, з них 55 джерел та 30 позицій літератури.

ВИСНОВКИ

На початку XXI століття ми можемо побачити значне зростання значення геостратегічних, геоекономічних, сировинних та інших ресурсів Близькосхідного регіону з метою їх використання у суперництві у геополітичному вимірі. Така конкуренція існує між провідними центрами світової політики, передусім США, Євросоюзу, та інших країн-лідерів, що є членами НАТО, і конкурують вони у формуванні нового світового порядку. Регіон Близького Сходу наразі є найгарячішою точкою планети, а значить і головним місцем боротьби США та НАТО із тероризмом на міжнародній арені.

Вивчивши наявний масив джерел та літератури по темі «Близькосхідна політика США та НАТО у XXI столітті» можна побачити, що саме по даній темі література відзначається неоднозначністю оцінок щодо дослідження конфліктів близькосхідного регіону та їх вирішення, тож було важливим відтворити різні точки зору та на основі їх аналізу сформувавши цілісне дослідження, що в цій дипломній роботі вдалося у повній мірі. Проведення аналізу наявного джерельного матеріалу, доповненого літературою, допомогло створити досить цілісну картину, яка хоч і є поверхневою, але дає досить чітке розуміння форм співпраці США та НАТО і допомагає реконструювати події, що відбувалися на Близькому Сході за їхньої участі.

Таке дослідження можна називати корисним тому, що у ньому залучено велику кількість офіційних документів та статей з новинних ресурсів, а також статей, що розміщено на офіціальних сайтах Білого Дому, ООН, НАТО та ін.

В ході вивчення близькосхідного напрямку зовнішньої політики Сполучених Штатів Америки та Північноатлантичного альянсу на початку XXI століття можна дійти наступних висновків.

По-перше, США завжди намагаються виступати посередником у різних конфліктах між державами, особливо державами «третього світу»,

проте не завжди діють згідно понять НАТО. Це значною мірою ускладнює стосунки США та країн-членів НАТО і змушує включати до їх стосунків ООН.

По-друге, США на початку XXI століття приймають участь у військових операціях НАТО саме у країнах Перської затоки через свої економічні інтереси. Треба визнати, що найбільшою загрозою для держав, які володіють великими покладами енергетичних ресурсів, а особливо країн Перської затоки, є держави, які найбільше споживають ці ресурси, а особливо США та їх політика по забезпеченню для себе найбільш сприятливих умов по військовій та політико-економічній співпраці.

По-третє, США розуміють свої помилки на міжнародній арені та трансформують методи ведення їх зовнішньої політики, переходячи до мирного співробітництва в якості країни-члену НАТО. Від військових операцій США помалу відходять та схиляються наразі на бік економічних санкцій – це поступово стає їх головною зброєю в останнє десятиріччя.

Тісне співробітництво з НАТО допомагає Сполученим Штатам проводити зовнішню політику в близькосхідному спрямуванні, особливо в зазначений період даної роботи - на початку XXI століття. Треба підкреслити, що країни НАТО цінують свої відносини зі США, отримують від цього певну винагороду і не мають наміру з легкої руки обривати їх – саме тому у військовому аспекті лідерство США лишається незаперечним, що визначає політику країн НАТО щодо «проблемних» країн близькосхідного регіону, з якими Сполучені Штати мають справу.

Після вивчення такої проблеми, як боротьба США (в контексті НАТО та поза Альянсу) з тероризмом, можна дійти висновку, що неможливо і неправильно намагатися визначити одного винуватця у тому, до чого призвели дії США, тому що у складній системі міжнародних відносин кожна дія кожної країни, навіть на перший погляд незначна, може набрати обертів

та мати величезний вплив на всю історію, як це і сталося з результатами не завжди продуманої зовнішньої політики Сполучених Штатів Америки – тут мається на увазі теракт 9/11.

Також можна прослідкувати таку тенденцію, як розвиток та трансформації співробітництва США із НАТО. Потрібно підкреслити, що на початку XXI століття США не завжди діяли згідно статутів та резолюцій ООН та понять НАТО, що постійно викликало протиріччя та непорозуміння і стало причиною терактів та воєнних сутичок. Тому зараз США більше спрямовані на діалог та співпрацю з ООН згідно її Статуту, аніж будь-коли раніше. Це робиться задля безпеки держави та коректної розстановки сил на міжнародній арені. Ще одним показником деякого «охолодження» США та більшої продуманості їх зовнішньої політики можна вважати те, що зараз Сполучені Штати мають дещо менший вплив на діяльність НАТО.

НАТО здійснює свою політику в галузі безпеки за допомогою таких засобів: збереження військового потенціалу, достатнього для того, щоб запобігти війні і забезпечити ефективну оборону; забезпечення загального потенціалу, необхідного для врегулювання криз, які можуть впливати на безпеку держав-членів; активне сприяння діалогу з іншими державами; розвиток нового, побудованого на співробітництві підходу до європейської безпеки, зокрема сприяння заходам, покликаним надати поступу процесові контролю над озброєннями та роззброєння.

Північноатлантичний альянс здійснює свою політику в галузі безпеки за допомогою таких засобів: збереження військового потенціалу, достатнього для того, щоб запобігти війні і забезпечити ефективну оборону; забезпечення загального потенціалу, необхідного для врегулювання криз, які можуть впливати на безпеку держав-членів; активне сприяння діалогу з іншими державами; розвиток нового, побудованого на співробітництві підходу до європейської безпеки, зокрема сприяння заходам, покликаним надати поступу процесові контролю над озброєннями та роззброєння. Це все

впливає на відносини із США, країною, що диктує стиль ведення політики іншим країнам, а також потрібно підкреслити, що НАТО в деякій мірі регулює діяльність США на міжнародній арені та намагається надати миротворчому компоненту їхньої співпраці найбільшого значення.

В останнє десятиліття у трансатлантичному світі утворилася тріщина, яка продовжує рости. На нинішньому етапі доводиться говорити переважно про поглиблення гуманітарного, передусім ідеологічного, розколу між США та ЄС при формальному збереженні відносин стратегічного і військового партнерства (йдеться про недомовленості між НАТО та ЄС щодо врегулювання деяких конфліктів). Мова йде не про протистояння, а про розбіжності в поглядах на низку проблем, що позначилися і посилюються насамперед в економічній сфері, а також у сферах політичного та світоглядного характеру.

Говорячи про санкційну політику США, можна побачити, що саме санкції набувають на сьогоднішній час більшого значення, аніж військові операції спільно з НАТО. США, як і НАТО, продовжують постачати миротворців, зброю та інше військово спорядження тим країнам, що цього потребують, але тепер зовнішня політика США стає більш осмисленою. Алгоритм проведення санкцій такий: спочатку обмеження співробітництва, далі обмеження на постачання деяких видів технологічного забезпечення, а потім – секторальні санкції, тобто такі, що спрямовані на обрані сектори економіки тієї країни, на яку ці санкції накладаються. Така активна участь Сполучених Штатів у процесі санкціонування країн-порушників тільки доводить те, що наразі США є одним із найактивніших акторів міжнародних відносин та дуже часто подає приклад ведення зовнішньої політики іншим країнам, що є однією з відмінних рис «великих держав».

І в заключення потрібно додати, що основним завданням співпраці США та НАТО на Близькому Сході має стати підтримка. Але не підтримка революції, а підтримка демократичної еволюції, яка допоможе

мусульманським країнам розробити такий політичний курс, що не буде шкодити іншим країнам, привносячи добробут до країн своїх.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

I. ДЖЕРЕЛА

Електронні ресурси

1. Администрация Обамы не намерена сокращать масштабы взаимодействия с ООН и задерживать выплаты в её бюджет [Электронный ресурс] / Итар-Тасс. – Режим доступа: <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/501876>
2. Более 10 стран НАТО отказались воевать в Сирии [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://obozrevatel.com/abroad/37895-bolshe-10-stran-nato-otkazalis-voevat-v-sirii.htm>
3. Война в заливе 1990-1991 [Электронный ресурс] // Ирак при Саддаме: основные события. - Режим доступа: <http://www.bbc.co.uk/russian/specials/saddam/environment.shtml>
4. «Известия»: госдеп США запретил поставку приборов для российского спутника [Электронный ресурс] - Режим доступа: http://www.gazeta.ru/science/news/2014/11/27/n_6688349.shtml
5. Итоговый отчет Национальной комиссии по террористическим атакам против Соединенных Штатов [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://www.kommersant.ru/doc/1770587>
6. Полная хронология событий 11 сентября [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://11.strana.ru/stories/01/09/11/1534/59070.html>
7. США опубликовали список лиц и компаний, освобожденных от санкций по соглашению с Ираном [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://ru.euronews.com/newswires/3165113-cwa-oybnnkobann-cncok-nnu-n-komahnn-ocboboxaehhbx-ot-sahkunn-o-cornawehno-c-npahom/>

8. Экс посол РФ в Ливии: уход Каддафи – веление времени [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.vesti.ru/doc.html?id=558604&cid=9>

9. Арабська весна: причини і наслідки [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://svitohlyad.com.ua/osvita/arabska-vesna-prychyny-i-naslidky/>

10. Біля кордонів з Сирією пропав турецький винищувач [Електронний ресурс] – Режим доступу: - http://www.bbc.co.uk/ukrainian/news_in_brief/2012/06/120622_dt_turkey_syria_plane.shtml

11. В очікуванні удару США по Сирії [Електронний ресурс] – Режим доступу: - http://zn.ua/WORLD/v-ozhidanii-udara-ssha-po-sirii-storony-mobilizuyut-sily-128379_.html.

12. Іран: нові американські санкції проти програми балістичних ракет – незаконні [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://ukrainian.voanews.com/content/iran-sanctions/3151057.html>

13. НАТО відмовилося втручатись в сирійський конфлікт [Електронний ресурс] – Режим доступу: - http://zn.ua/WORLD/nato-otkazalos-vmeshivatsya-v-siriyskiy-konflikt-eto-delo-otdelnyh-stran-128414_.html

14. НАТО засудило дії Сирії, яка збила турецький літак [Електронний ресурс] – Режим доступу: - http://www.bbc.co.uk/ukrainian/politics/2012/06/120626_nato_syria_turkey_plane_ek.shtml

15. Членство Туреччини НАТО сьогодні – проблемна необхідність [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.bloomberg.com/view/articles/2016-03-31/yes-turkey-belongs-in-nato>

16. Що таке НАТО? [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/what_is_nato.htm

17. Abdul Aziz al Omari. Global Security website [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://www.globalsecurity.org/security/profiles/abdul_aziz_al_omari.htm

18. Al-Qaida dans 60 pays // Le Sour. – 2004. – October – 21.
19. Basic points [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.nato.int/nato-welcome/index.html>
20. Bush lays out vision for war, peace in speech [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://edition.cnn.com/2002/ALLPOLITICS/06/01/bush.west.point/index.html>
21. Damaged and lost allied planes and helos [Електронний ресурс] / Desert Storm from air modeller's view. - Режим доступу: <http://www.dstorm.eu/pages/en/other/losses.html>
22. Jihad Against Jews and Crusaders [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://fas.org/irp/world/para/docs/980223-fatwa.htm>
23. Living with 9/11: the anti-terror chief [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.theguardian.com/world/2011/sep/05/living-with-911-richard-clarke>
24. NATO chief convinced Syrian government behind chemical attack [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-nato/nato-chief-convinced-syrian-government-behind-chemical-attack-idUSBRE9810BO20130902>
25. Osama bin Laden's death: live Q&A [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.theguardian.com/world/2011/may/03/osama-bin-laden-al-qaida>
26. Saddam Hussein deputy Tariq Aziz calls for US forces to stay in Iraq [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.theguardian.com/world/2010/aug/05/tariq-aziz-interview-iraq>
- Офіційні документи*
27. A Performance-Based Roadmap to a Permanent Two-State Solution to the Israeli-Palestinian Conflict [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.un.org/News/dh/mideast/roadmap122002.pdf>
28. Arab Human Development Report 2002 [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://hdr.undp.org/sites/default/files/rbas_ahdr2002_en.pdf

29. Bush G.W. State of the Union Address. United States Capitol. Washington D.C. 2004, January 20th. [Электронный ресурс] - Режим доступа: www.white-house.gov/news/releases/2004/01/20040102-7.html (20.01.2004)

30. Campaign Themes, Strategies, and Developments [Электронный ресурс] / ICPSR website. - Режим доступа: <https://www.icpsr.umich.edu/icpsrweb/instructors/setups2008/campaign-strategies.jsp>

31. Currents and Crosscurrents of Radical Islamism: A Report of the Center for Strategic and International Studies Transatlantic Dialogue on Terrorism. Washington, 2006. - 29 p.

32. National Security for Combating Terrorism. September 2006. – Washington, 2006. – 26 p.

33. National Security Strategy of the United States of America, Sept. 2002 [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf> (вересень 2002)

34. National Security Strategy of the United States, 2006 [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://nssarchive.us/national-security-strategy-2006/>

35. National Defense Strategy 2008 [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://www.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2008NationalDefenseStrategy.pdf>

36. New Way Forward - Archive for the U.S. Department of State [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://2001-2009.state.gov/p/nea/rls/78567.htm>

37. Resolution 660. Iraq – Kuwait, 2 August [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://unscr.com/en/resolutions/660>

38. Resolution 1441 (2002) [Электронный ресурс] / United Nations official website. - Режим доступа: <http://www.un.org/Depts/unmovic/documents/1441.pdf>

39. The 9/11 Commission Report [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.9-11commission.gov/report/911Report.pdf>
40. United Nations Resolution 181 [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.britannica.com/topic/United-Nations-Resolution-181>
41. III Strengthen Alliances to Defeat Global Terrorism and Work to Prevent Against US and Our Friends [Електронний ресурс] / The National Security Strategy of the United States of America. - Режим доступу: – <http://www.whitehouse.gov/nsc/nssall.html>. – Р.6
42. IX. Transport America's National Security Institutions to Meet the Change Opportunities of Twenty-First Century [Електронний ресурс] / The National Security Strategy of the United States of America. - Режим доступу: <http://www.whitehouse.gov/nsc/nssall.html>. р. 22
- Офіційні сайти державних структур*
43. ISAF's mission in Afghanistan (2001-2014) [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69366.htm
44. National Security Strategy Archive Website [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://nssarchive.us/>
45. NATO Support to Turkey [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.natolibguides.info/Turkey>
46. Operations in Iraq. First Reflections [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://www.globalsecurity.org/military/library/report/2003/iraq2003operations_uk_mod_july03.pdf
47. The relaunching of peace talks: US Secretary Clinton, Israel PM Netanyahu and PA President Abbas [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://mfa.gov.il/MFA/PressRoom/2010/Pages/Relaunching_peace_talks_Clinton_Netanyahu_Abbas_2-Sep-2010.aspx (2.09.2002)
48. U.S. Casualties in Operation Iraqi Freedom, October 2008 [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://www.globalsecurity.org/military/ops/iraq_casualties_oct08.htm

49. US Department of State Website [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.state.gov>

50. US Department of State Archive Website [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://2001-2009.state.gov/index.htm>

51. Turkey relations with NATO [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.mfa.gov.tr/nato.en.mfa>

Мемуари

52. Morell M. The Great War of Our Time / Michael Morell. – Twelve, 2015. – 384р.

Наративні джерела

53. Speech by NATO Secretary Jeneral, Jaap de Hoop Scheffer [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.nato.int/docu/speech/2005/s050224a.htm>

Відеоматеріали

54. Ex CIA Michael Scheuer on Israel, the Muslim world and the roots of conflict [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=e49zb6cClx0>

55. Information Evolution in the Arab World - Philip Seib [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=_cnZ7ArX6q4

II. ЛІТЕРАТУРА

56. Александров И.А. Монархии Персидского залива. Этап модернизации / Игорь Александров – М.: Дело и Сервис, 2000. – 544с.
57. Аничкина Т.Б. Участие США в вооруженных конфликтах в Ираке и Афганистане в 2008 г. [Электронный ресурс] / Т.Б. Аничкина // Электронный научный журнал «Россия и Америка в XXI веке». - Режим доступа: http://www.rusus.ru/?act=read&id=130#_ednref1
58. Берк П. Что такое культуральная история? / Питер Берк - М.: Высшая Школа Экономики, 2016. - 240с.
59. Бжезинский Зб. Выбор. Глобальное господство или глобальное лидерство / Збигнев Бжезинский – М. : Международные отношения, 2005. – С.86-87
60. Богдански Й. Талибы, международный терроризм и человек, объявивший войну Америке / Йозеф Богдански – М. : Вече, 2002. – 381с.
61. Вакулич В.М. Відносини США-ЄС: перспективи поширення інтеграційного процесу в Європі / В.М. Вакулич – Кіровоград, 2000. – 52 с.
62. Ван Кревельд М. НАТО, Израиль и мир на Ближнем Востоке [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://www.nato.int/docu/review/2005/issue4/russian/art4.html>
63. Гамов М.Б. Международно-правовая оценка войны США против Ирака [Электронный ресурс] / М.Б. Гамов // Режим доступа: <http://www.iimes.ru/rus/stat/2003/21-04-03.htm>
64. Гаджиев К.С. Введение в геополитику / К.С. Гаджиев - М.: Логос, 2000. - 432с.
65. Лавренов С. Я. «Буря в пустыне» над Персидским заливом / С.Я. Лавренов, И.М. Попов — М. : Астрель, 2003. - 778 с.
66. Погорелова Л. НАТО довідник / Л. Погорелова – К. : Основи, 1997.
67. Сергунин А.А. США: президентский лоббизм и внешняя политика / А.А. Сергунин ; – М.: Знание, 1989. – 37 с.

68. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон ; - М.: АСТ, 2014. - 576 с.
69. Богомолов О., Данилов С. Близкий Схід: похмілля арабської весни [Електронний ресурс] / «Дзеркало тижня. Україна» №48. – режим доступу: http://gazeta.dt.ua/POLITICS/blizkiy_shid_pohmillya_arabskoyi_vesni.html
70. Зашкільняк Л.О. Вступ до методології історії. /Л.О. Зашкільняк - Львів: ЛОИМО, 1996. — 96 с.
71. Зашкільняк Л.О. Методологія історії від давнини до сучасності. /Л.О. Зашкільняк – Львів: Львівський державний університет ім. Ів. Франка, 1999. – 226 с.
72. НАТО і Афганістан. Запитання та відповіді – Brussels: NATO Graphics and Printing, 2012. – 17р.
73. Панченко Г.Ю. Трансатлантична тріщина у відносинах між США та ЄС на початку ХХІ століття [Електронний ресурс] / Вісник Луганського Національного університету ім. Т.Г. Шевченка. - Режим доступу: <http://www.stationline.org.ua/histori/103/17435-quot-transatlantichna-trishhina-quot-u-vidnosinax-mizh-ssha-ta-yes-na-pochatku-xxi-st.html>
74. Севінчлідір Пінар. Непростий союз. Як у Туреччині сприймають членство країни в НАТО [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://tyzhden.ua/World/166002> №21 (445)
75. Семотюк О. Новий світовий порядок – моделі, антимоделі, сценарії [Електронний ресурс] /Орест Семотюк// Культурологічний часопис «І». - №19. – 2001. - Режим доступу: http://chtyvo.org.ua/authors/Chasopys_Ji/N19_Globalizatsia_Evropeyskyu_Soyus_ta_Ukraina/
76. Таран Є. Політика США щодо країн Перської затоки: енергетична безпека і геополітика [Електронний ресурс] / Євген Таран // Український науковий журнал "ОСВІТА РЕГІОНУ". – Режим доступу: <http://social-science.com.ua/article/236>

77. Хенлейн Р. Туреччина і НАТО: чи є вихід із глобальної кризи [Електронний ресурс] / Райк Хенлейн // Сайт «Євроінтеграція». - Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2017/11/28/7074253/>

78. Швед В.О. «Арабська весна»: переможна хода політичних партій поміркованого ісламу [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://religions.unian.ua/islam/622329-arabska-vesna-peremojna-hoda-politichnih-partiy-pomirkovanogo-islam.html>

79. Швед В.О. Близькосхідний регіон у сучасних стратегіях трансатлантичної спільноти / В.О. Швед. – Київ: НІСД, 2006.

80. Bard M. The Arab/Muslim World: The Gulf War [Електронний ресурс] / Mitchell Bard // Jewish virtual library. – Режим доступу: http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/History/Gulf_War.html

81. Cordesman A.H. Energy development in the Middle East / A.H.Cordesman - Washington: Center for Strategic and International Studies, September 2004.

82. Jacobson M. The West at War: US and European, Counterterrorism Efforts, Post-September 11 – Washington: Washington Institute for Near East Policy, 2006. - 139 p.

83. Sterner M. The Persian Gulf: The Iran-Iraq War [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.foreignaffairs.com/articles/iran/1984-09-01/persian-gulf-iran-iraq-war>

84. Weinberger Discounts Iran Gulf Threat, June 11, 1987 [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://articles.latimes.com/1987-06-11/news/mn-6526_1_weinberger

85. Z-Resolute Support Mission in Afghanistan [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_113694.htm